SUNE BERGMAN OCH BERGMANSSLÄKTEN

Anförande av Erik Rothfjäll vid släktmötet 15 maj 1976 på Sjöfartshuset i Stockholm i föreningen Johan Bergman Olssons Ättlingar.

Sune Bergman, konstnären som gick bort för en tid sedan, föddes på Grytnäs och var vid sin död 86 år. Sune Bergman var en mångfrestare, han var en orolig ande, han var aldrig nöjd med sig själv, han ville alltid förbättra, ville alltid "frest' det", vill säga försöka.

Han fick ett borgarbarns hela uppfostran, han bodde på ett skolhem i Stockholm och fick en utomordentligt skyddad barndom. Han var mycket begåvad, men han hade det Taubeska blodet som svallade. Han tyckte om att han var konstnär, han var inte krämare, han var inte köpman, han var inte företagare.

Han skulle trots allt ta över den stora hemgården uppe i Grytnäs, det är ju stamorten för Bergman-Olsson, det är ju hans stamhemman. Grytnäs var ju en mycket stor egendom som sköttes med en avancerad jordbruksteknik, bl a hade man ett eget mejeri. Det var den största egendomen som fanns över huvud taget i Norrbotten. Den hade en lagård som rymde 100 djur, 100 kreatur, och den egendomen hade ju drivits med det stora Bergman-Hummelska företaget, det stora familjeföretaget, i bakgrunden. Nu skulle Sune Bergman besluta sig för att driva den ensam och det var sannerligen inte några goda odds han gick emot.

Han hade många goda ideer som vi faktiskt i dag kan uppskatta och säga: Det där var riktigt det han tänkte men han var absolut för tidigt ute. Han hade något av ett KR-jordbruk i sig på den tiden men det var inte lämpligt att börja så. Han hade ju rätt stora skogar, det fanns ju till bolaget, tillhörde gården, och det stora Corps de logiet var ju ett förskräckligt stort hus, så Sune han kom underfund med att det där med den stora kreatursdriften var ju en omöjlighet att hålla igång.

Men han började att måla tavlor och han målade tavlor, inte vilka tavlo som helst utan han började glödrita på björknäver, och Sune Bergman hade

definitivt en utomordentlig konstnärlig ådra. Men ser Ni när Sune Bergman skulle måla glödritning på näver, så dög inte vilken näver som helst utan först och främst så skulle nävern tas uppifrån Gylgen där det hade funnits ett familjegods. Därifrån skulle nävern tas, och det fick inte vara vilken person som helst som tog näver utan det skulle vara en speciell krumelur som skulle ta det där nävret och det var ju långa resor han gjorde. Och han hade naturligt nog utomordentligt roligt, han var livskonstnär.

Så när nävret var torrt så började han då att glödrita, och då hade han en god vän, som vi kan kort och gott säga att han var världsberömd, åtminstone i Sverige. Han hette Nils Nilsson Skum. Det var hans kompis. De var ungefär samtida att börja sin konstnärsbana. Vad Nils Nilsson Skum är värd, det vet vi för de finns tvärs över viken här. Sune m ålade i stor sett samma flytande böljor, som de Skum målade, alltså gjorde. Han målade naturalistiskt och naivt eller tecknade med glödstiftet och det blev små ljuvliga tavlor.

Men så gjorde han som så många andra konstnärer. Han tyckte: "Tänk det där tog ju bara en timme att göra. Då kan jag väl sälja det för tio kronor Han målade tavlor för tio kronor och han hade en gammal T-ford som han reste omkring med och den var full utav tiokronorstavlor som han sålde i hela Norrbotten och även ner efter kusten, och han var även till Stockholm. De där tavlorna är ju små rariteter i dag. Man tänker på åom Sune hade haft en sponsor i stil med vad Nils Nilsson Skumj hade. Han fick ju en av lappmarkshandlarna i KIruna att sponsra sig, och följaktiligen blev tavlorna så småningom utomrdentligt dyrbara. Men det föll inte Sune för, för han ville ha roligt själv.

Så lämnade han så småningom tekniken med glödstift. Han har förresten skrivit en bok om glödstiftstiden. Han började rita i en sorts pastellmaner på en träpannå och det där var väldigt trevliga saker. Men han var fortfrande så enormt flyhänt så det kom så mycket ur hans händer så att den där lilla bilen knallade han på med och sålde. Och naturligtvis, Sune Bergman träffade i stort sett varende norrbottning. Så Sune Bergman var en av dåtidens kändisar i Norrbotten.

Sune hade som de flesta Bergmänner har, en stark röst och ett ljudligt skratt. Då jag som tioårig pojke för första gången såg Sune BErgman, då

åsg jag honom inte, jag hörde honom, och det var hos familjen Taube i Haparanda. Plötsligt så fylldes rummet av ett skratt. Sune Bergman, när han skrattade så exploderade allt omkring honom. Han fyllde rummet. Och sen minns jag att han vände sig till oss barn och ägnade väldigt mycket tid åt oss, och det var inte vi vana vid i Norrbotten med den lite mera laestadianska stilen, där man inte så mycket kladdar med barnen. Han tyckte om barn, han ägnade sig åt barn.

Nåvälja, Sune var definitivt en mycket fin konstnär och han var dessutom filosof. Hans stora föredöme, det var Wilhelm Ekelund. HAns aforismer dem njöt han av till frukost, middag och kväll, och han upphörde aldrig att återkomma till dessa aforismer. Vi andra förstod oss väl inte så mycet på Wilhelm Ekelund på den tiden, men idag är ju Wilhelm Ekelund en av de stora, en av våra största som har sysslat med aforismer.

Han Sune sysslade även med religion, och som den Bergman han var så dög det inte med vanlig religion, utan han skulle göra sin egen religion. Fast jag ju var en helt annan årsgrupp än vad han var, så hade vi många verkligt underbara resonemang, som kunde ta både en och flera timmar, om panteism och allt vad det nu heter.

Sune är en människa som man tycker det är trevligt att tänka på. Han var aldrig elak. Jag har aldrig hört honom säga ett elakt ord om någon människa utan var det så att han ville komma med någon kritik så tog han till ett Kalixuttryck. Om någon sa något som han inte kunde godkänna så sa han "Njau". Det var varken Ja eller Nej, utan det var reservation.

Sune sålde så småningom det stora huset och egendomen. Han sålde först villatomter som han avstyckade runt omkring Grytnäs, och sen sålde han egendomen till Socialdemokraternas kvinnoförbund som gjorde ett rekreationshem av Grytnäs. Själv flyttade han ner med sin familj till Köping först och sen till Stockholm, och här i Stockholm så fortsatte han att måla. Han var ju på L M Eriksson ett slag, och han målade, och han kunde glädja sig åt en alldeles strålande hälsa, han var ju aldrig sjuk. Och han skrev, och jag fick då och då en lunta manuskript som han ville att jag skulle läsa och kommentera och ge synpunkter på. Och jag har kvar utav hans böcker. Tack vare hans böcker har jag kunnat vara med och se till att de landas på de rätta ställena, i Norrbottenshemmanen.

Och nu harsomsagt var Sune gått ur tiden. Sune var 86 år har vi hört hans son , Sunes son, säga. Det kunde man inte tro när man såg Sune, att han var 86 år gammal. Han var inte sjuk många dagar, han var väl lite skrallig några veckor. Han var ju som jag har sagt många gåner nu, en konstnär och en mångfrestare, men han var nånting som kanske inte så många i dag vill påstå sig vara, han var lycklig. Det var en lycklig människa, och speciellt ville han framhäva att han hade inte jakten efter status. Han ville inte leva upp till den stora anfaderns, vad skall vi säga, position i samhället. Han var stolt över den och ville aldrig själv tänka sig att komma i en sån position i samhället, därför att då ensåg han att hans konstnärsskap inte skulle kunna blomma som det gjorde. Nu här Sune Brgman borta och en utomordentlig människa har gått ur tiden. Ja, därmed har jag talat om Sune.

Sunes bror Gunnar som skrev Kursläden, vi hade många och långa diskussioner Sune, Gunnar och jag om hur "Släden"och dess utgivning skulle organiseras, och jag fick även läsa de manuskripten. Och Gunnar, han blev ju rospigg på slutet. Han blev rospigg och skötte det där sjöfartsmuseet i Väddö.

Ni kan allting om den store Bergman-Olsson, men jag skall tala lite grand om den del av släkten som blev kvar i Norrbotte. Ja, när BergmanOlsson stack iväg från Näsbyn som en ganska ung pojke, så gick han till Torneå, som låg 70 km från Kalix, och som det sägs, då hade han ungefär 75 öre på fickan. Och han fick jobb som magasinspojke hos en som hette Erik Bergman i Torneå. Den här unge mannen, han var mycket klipsk, ty han lärde sig mycket snart läsa och skriva, vilket ju inte var helt vanligt påden tiden. Men han lärde sig en viktig sak till, han lärde sig räkna, och det levde han på hela livet. Han kunde räkna och räkna rätt. Han gifte sig som Ni alla vet med stadläkare Deutsch's dotter i Torneå. Men hans mönster i hur han byggde upp sitt imperium, det kanske Ni inte har tänkt på någon gång, vad det är för ett mönster han följde.

Vi vet att vikingafärderna från Sverige, som började lite svagt på 600-talet, men hade sin höjdpunkt på 800-talet och deklinerade på 1000-talet ungefär, att de färderna var från början absolut inte krigståg, utan det var rena handelsfärder. Och de handelsfärderna startade på ett mycket underligt sätt. Och det var islam som satte igång de handelsfärderna för de behövde elfenben och Afrika kunde inte leverera nog elfenben åt islam.

Nämligen, på den plats där en sann islamit äter, skall det finnas en vit rand runt tallriken, och det är elfenben, och AFrikas elfenben räckte inte till

Men vi hade elfenben på ett annat ställe på jordklotet, nämligen valrosser i NOrra Ishavet, och då startade på 6-700-talet en jakt på valrossar på Norra Ishavskusten. Och de valrossbetarna fraktades över Tornedalen, över norra Sverige, Finland , till Ladoga och så vidare genom flodsystemen genom Ryssland och via Turkiet och ner i de islamitiska länderna. M an sa då att valrossbenet, alltså elfenbenet var värt sin vikt i silver vid Neva strand vid Ladoga, och sin vikt i guld nere i Konstantinopel.

Det utbildades en typ handelsmän solm sysslade med detta, som så småningom kallades för Birkarlar. De idkade röveri, fast dom var lite civiliserade, så de kallade det för beskattning. De beskattade lapparna som bodde på Nordkalottenområdet. Det är en modernare benämning på den delen, den hette inte så då. Där bodde lappar på den tiden och de beskattade lappar. I samband med den tiden började då en handelsverksamhet där man förde skinn, ekorrskinn, rävskinn, vargskinn, från det här Nordkalottområdet ner genom Sverige över gottland, och så vidare ner i Europa, för att folk skulle ha något att sätta på sig i de kalla slotten som fanns. För slotten hade ingen uppvärmning, och den tidens överklass, de bodde i stenhus den tiden, och vanligt folk bodde i regel i trähus och hade det mycket bättre alltså. Men slottsherrarna behövde mycket pälsverk, och det kom från Nordkalotten.

Det här var en prehanseatisk företeelse. Det var böjran till Hansan. Sen, när Hansan etablerade sig med centrum på Gotland och i Bergmen och Riga, blev det ju en enormt stor handelsorganisation. Men det började med att det var fributare ute och samlade, och som hämtade elfenben uppe i norr, skinn, sen blev det så småningom torrfisk. Olc Bergmna-Olsson började att sälja, hämta smör, timmer och tjära. Han fortsatte alltså en tradition som var i stort sett 1000 år gammal, men han lärde sig - Hansan hade ju börjat segla före honom. Han började att bygga skepp. På Brevikens strandmarker, där byggde han sina skepp.

Det märkliga är att av alla de Bergmänner som finns uppe i Norrbotten (de är ju många, många fler där än de som finns här nere), det finns

massor av folk som är Bergmänner, men det underliga är att nästan de flesta ansikten som jag ser här i kväll har jag sett förut uppe i Norrbotten. Det är en enorm genomslagskraft i det Bergmanska ansiktet, dt går igen.

När Bergman höll på att bygga sina skepp så skulle han ha skeppskunnigt fok. HAn fann en skepssbyggmästare från Roslagen, som hette Öhman och hämtade honom upp till Norrbotten, han blev skeppsbyggmästare. Nå, om jag nu knyter ihop den här säcken och säger att den sista riktiga bonden som är i gång på den Bergmanska gården och Kalix-ägorna i Näsby, han heter Ragnar Bergman, och han är gift med en ättling till skeppsbyggmästar Öhman. Det är väl skojigt .

Ja, Ni vet att det finns en annan stor släkt som har varit företagare och byggt upp sågverk och allt möjligt, släkten Svanberg, och Ni vet ju att de är befryndade de två släkterna. Men när Per Adolf Svanberg, som bodde på Phlipsb erg, när han nu började att bygga sistt imperium så fick han en förutsättning (naturligtvis hade han ju själv vissa mycket goda förutsättningar) men framför allt si fick han i sin hustru som var född Bergman en kvinna som var förutsättningen för att en man på den tiden och även idag överhuvud skall kunna göra det han gjorde, och den kvinnan kom från Bergmansgården i Breviken.

Nu har jag inte läst på så jag kan inte hennes förnamn, men hon hade ett namn i bygden, hon kallades allmänt för "Philippan". Hon var alltså härskarinna på Philipsborg och hon var med ett milt uttryck utomordentligt kraftfull. Hon var sparsam, hon var dynamisk, och hon kunde tala om för alla vad de skulle uträtta på dagen. När de höll på att bygga om Philipsborg under hennes tid så sa hon till snickarna när de gick på kvällen: "Ni har väl inte glömt bort att ta opp spiken från fickorna?" Det är ju rätt bra. Vi förstår det inte i dag, men då var det nog rätt allvarlgt.

Alltså han Per Adolf gifte sig alltså med en från Bredviken. Hon hette förresten Johanna, det var Bredviksgrenen av den Bergmanska släkten. Och på den vägen så är Svanbergarna befryndade i flera omgångar till, men där kom det från Bredviken.

Vi vet ju alla, vi har ju här bilder från Björkfors, Björkforsegendomen blev ju såld till Näes, en norsk skogsmagnat, Sen sålde han den till svenska staten, som har haft skogsvårdsskolan där, och den är nedlagd nu

förra året. På Björkfors fanns det inte bara sågverk, utan även en viss manufakturrörelse. - Grytnäs är byggd i en klassicistisk stil. Nu har soc .ldemokratiska kvinnoförbundet sålt den till Druidorden, och nu är det druiderna som håller till där. Vad de nu gör där det vet jag inte, de lär bada bastu bland annat. - Ja, sen har Ni de här gårdarna i Näsby, det är Näsby udde det här, och det här gårdarna i Näsby. Det var Bergmänner som bodde där, men de bodde ungefär tusen meter längre sydvart i Bredviken.

Nu skall jag sluta här för att inte trötta Er längre.